בס״ד

# פותח שער לדופקי בתשובה-היחס לשבים מבחינה משפטית וציבורית

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לב עמוד ב
תניא, רשב"י אומר: אדם אומר שבחו בקול נמוך, וגנותו - בקול רם; שבחו בקול נמוך - מן וידוי המעשר, גנותו בקול רם - ממקרא ביכורים. וגנותו בקול רם? והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תקנו תפלה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה! לא תימא גנותו אלא אימא צערו, כדתניא: וטמא טמא יקרא - צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא, א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש? שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא? והא איכא: דמים, דם חטאת למעלה ודם עולה למטה! התם כהן הוא דידע. והאיכא: חטאת נקבה, עולה זכר! התם מיכסיא באליה. תינח כבשה, שעירה מאי איכא למימר? התם איהו דקא מיכסיף נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה. חטאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה, מאי איכא למימר? התם ניכסיף וניזיל, כי היכי דנכפר ליה.

רש"י מסכת סוטה דף לב עמוד ב
שבחו - לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (דברים כו) היינו שבח עצמו.
בקול נמוך - מדלא כתיב ביה ענייה.
וגנותו - כגון ארמי אובד אבי היינו גנותו שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע.
מפני מה תקנו - שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחנא בחנה וקולה לא ישמע (שמואל א א). שלא לבייש את עוברי עבירה - המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם.
צערו - צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי צרת מצרים.
שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה - לא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש. טמא טמא יקרא - כלומר סורו מעליו שטמא הוא.
והאיכא כו' - כלומר והרי יש סימנים אחרים להכירה. למעלה - מחוט הסיקרא דכתיב (ויקרא ד) על קרנות ובעולה לא כתב קרנות והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא וכן שאר כל הדמים. התם כהן - לחודיה הוא דידע ולא שאר כל העולם ואין בשת בכך. מכסיא - הנקבות של נקבה.באליה - בזנב ולא ניכר. שעירה מאי איכא למימר - שאין לה זנב וניכר הנקבות.
דאיבעיא ליה לאתויי כשבה - אם היה לו בשת שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשבה רצה שעירה חוץ מחטאת עבודת כוכבים שכתיב בה עז בת שנתה בפרשת שלח לך אנשים.
התם נייתי וניכסיף - הטיל עליו הכתוב שיתבייש שתהא לו כפרה מעונש גדול כזה.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לו
מבואר הוא שהתשובה ג"כ מזה הכלל, ר"ל מן הדעות אשר לא יסודר מציאות אנשי התורה אלא בהאמין אותם, שאי אפשר לשום אדם שלא יחטא ויפשע, אם שיסכל בדעת שיבחרהו או מדה והיא בלתי נבחרת באמת או לתגבורת תאוה או כעס, ולו יאמין האדם שלא יוכל לתקן זה המעות לעולם, היה מתמיד על טעותו ואפשר שהיה מוסיף במריו אחר שלא נשארה לו

תחבולה, אך עם אמונת התשובה יתקן וישוב לטוב שבענינים ויותר שלם ממה שהיה קודם שיחטא, ולזה רבו המעשים המקיימים זה הדעת האמתי המועיל מאד, ר"ל הוידוים והקרבנות על השגגות וכן על קצת הזדונות, והתעניות, והענין הכולל לתשובה מכל חטא לסור ממנו, זאת היא תכלית זה הדעת, ואלו כולם תועלתם מבוארת:

בית הבחירה (מאירי) מסכת אבות פרק ה
הח' עומדים צפופים ומשתחוים רוחים כלומר כשהיו ישראל עולים לרגל עומדים בדוחק כאדם שצף ומגביה את עצמו מרוב הדוחק עד שאפילו רגליו אין יכולות לעמוד בקרקע על שטח ארכן ורחבן אלא שסומכין על גודלן ואעפ"כ נעשה להם נס בשעת ההשתחוייה ועומדין ד' אמות בין כל אחד ואחד כדי שלא ישמע אחד וידויו של חברו ויתבייש

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נה עמוד א
מתני'. העיד רבי יוחנן בן גודגדא: על החרשת שהשיאה אביה - שהיא יוצאה בגט; ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן - שאוכלת בתרומה, ואם מתה - בעלה יורשה; ועל המריש הגזול שבנאו בבירה - שיטול את דמיו, מפני תקנת השבים; ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים - שהיא מכפרת, מפני תיקון המזבח.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נה עמוד א
ועל המריש הגזול שבנאו. תנו רבנן: גזל מריש ובנאו בבירה, ב"ש אומרים: מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו, וב"ה אומרים: אין לו אלא דמי מריש בלבד, משום תקנת השבין.

רש"י מסכת גיטין דף נה עמוד א
מפני תקנת השבים - שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר מריש עצמו ימנע מלעשות תשובה.

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה ה
כל הגוזל חייב להחזיר הגזלה עצמה שנ' והשיב את הגזלה אשר גזל, ואם אבדה או נשתנית משלם דמיה, בין שהודה מפי עצמו בין שבאו עליו עדים שגזל הרי זה חייב לשלם הקרן בלבד, אפילו גזל קורה ובנה אותה בבירה הואיל ולא נשתנית דין תורה הוא שיהרוס את כל הבנין ויחזיר קורה לבעליה, אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים שיהיה נותן את דמיה ולא יפסיד הבנין, וכן כל כיוצא בזה. אפילו גזל קורה ועשה אותה בסוכת החג ובא בעל הקורה לתבוע בתוך ימי החג נותן לו את דמיה, אבל אחר החג הואיל ולא נשתנית ולא בנאה בטיט מחזיר את הקורה עצמה.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף טז עמוד א
וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. מאי ומן החמס אשר בכפיהם? אמר שמואל: אפילו גזל מריש ובנאו בבירה - מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו.

חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים-תשמ״א
אזרחים רבים שהורשעו אי פעם, ולו גם בעבר הרחוק ובעבירה כלשהי, קלה כחמורה, אינם יכולים לקבל רשיונות והיתרים מסויימים או לחזור למשלח ידם או להשתלב בעבודות מסדימות (כגון הצטרפות לצוותי אוויר וצוותי אניה), ואף אינם יכולים לנסוע לארצות חוץ מסויימות. לא נותר להם אלא לפגות אל נשיא המדינה בבקשת חנינה מלאה.

אין צורך לומר שהחגיגה לא נועדה לצרכים כאלה. החוק המוצע בזה מאמץ את העקרון שנקבע בהצעת חוק תקנת השבים, התשל״ט— 1979 ,כהסדר חד פעמי, והופך אותו להסדר קבע. העקדה הבסיסי שביסוד ההצעה הוא כי — פרט לענינים יוצאים מן הכלל — אין לזכור לאדם את חטאו כל ימיו ויש לאפשר לו לפתוח דף חדש בחייו ולעודד את שיקומו והשתלבותו המלאה בחיי החברה. ההצעה מאמצת את גישת ההלכה לנושא, המוצאת את ביטויה ב״תקנת השבים״ שמקורה במשנה גיטין ה׳, ה׳, ושנתייחדה לפעולות תחיקתיות ושיפוטיות שמטרתן להקל על העבריין לשוב בתשובה. ולהשתלב בחיי החברה. בהקשר זה כתב לפגי כאלף שנים רב האי גאון, ראש ישיבת פומבדיתא, באחת מתשובותיו, את הדברים האלה: ״שורת הדין שאין לך דבר שעומד בפגי התשובה, אלא כל השבים שהקבי׳ה יודע כי גתחרטו על מה שעברו מן הכיעור וכי שמו אל לבם שלא ישובו עוד לכמוהו, הוא מוחל להם; ובני־אדם,-אף על פי שאיגן יודעין הנסתרות ואין להם אלא הנגלות, כשעבר זמן הרבה ואין נראה עליו לא בגלוי ולא בסתר דבר שלא כהוגן והלב מאמין בו כי חזר — מקבלין אותו.״
באותו רוח פסק בית המשפט העליון, מפי השופט קיסטר, לאמור: ״אין לנעול את הדלת מפני השבים באמת ובתמים, אדרבא, באין נימוק כבד משקל "יש לאפשר להם לחזור למסלול חייהם, למשלוח ידם, ואף לתפקידם״ (על״ע 68/1 ,פד״י כ״ב (1 (673.(
מצד אחר, ואף זאת בהתאם לעקרונות ההלכה, נקבעו בהצעה מגבלות. אחדות על זכותו של העבריין שלא יוזכרו חטאיו — בשל חומרת העבירה, בשל משרה שנושאה צריך לשמש ד וגמה אישית לציבור, או בשל תפקיד שבו נדרש אמון מממלא. התפקיד והאמון הדרוש נפגע כתוצאה מהעבירה (ראה מחקרו של ד״ר נחום רקובר, י ״מעמדו של עבריין שרצה ענשו״, סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, משרד המשפטים, חוברת ה / התש ״ל—1970.

דברים פרק כה
(ג) אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃

ספרי
״כל היום קורא אותו הכתוב רשע שנאמר ״והיה אם בן הכות הרשע״ אבל משלקה הכתוב קוראו אחיך שנאמר ״ונקלה אחיך״

ויקרא פרק כה פסוק יד
וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד
הלכה יב
כשם שהונייה במקח וממכר כך יש הונייה בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ה', זה הוניית דברים.

הלכה יג
כיצד היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות יבא וילמוד תורה שניתנה מפי הגבורה, היו חלאים ויסורים באין עליו או שהיה מקבר את בניו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך זכור נא מי הוא נקי אבד.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ח
בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר, אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להן אמש היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך, אל ירגישו להן אלא שומעין ושמחים ויודעין שזו זכות להם, שכל זמן שהם בושים ממעשיהם שעברו ונכלמים מהן זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת, וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירן לפניו כדי לביישו, או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה, הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הוניית דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו.

מחזור ויטרי סימן קכה
ותשובה לשואלי על עסק כהן שנשתמד ועשה תשובה. אם ראוי לישא כפיו. ולקרות בתורה תחילה או לא: כך דעתי נוטה. שאע"פ... כיון שעשה תשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו. ואף על גב דכת' וקדשתו. לכל דבר שבקדוש'. וזה כיון... חילל קדושתו. כיון שחזר חזרה בו קדושתו. ולא פקעה ליה קדושתיה. שנ' (מלכים ב כג) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח י"י בירושלם. ואו' כי [אם] אכלו מצות בתוך אחיהם. ותנן התם. הרי הן כבעלי מומין. חולקין. ואוכלין. ובעלי מומין קדושה יש בהן. שאילמלא אין בהם קדושה ומחוללים הם. היאך אוכלי' וחולקי' בתרומה ובקדשי קדשי'. אלא פשיט' קדושה יש בהן והרי הן ככהנים בעלי מומין. ואסורי' בזונה ובחללה. ואסור ליטמא למתים. שבעלי מומין אסורי' כמו כן. וראוי לישא כפיו כמו בעלי מומין שאע"פ שיש בהם מומין נושאין את כפיהם והוא כיוצא בו נושא את כפיו וקורא ראשון בתורה. שאם אי אתה אומר כך אמאי תנא הרי הם כבעלי מומין ניתני ניפסלין מן הכהונה. אלא ש"מ דתנן תנן. דלא תנן לא תנן. וכי תימא האי דקתני הרי הן כבעלי מומין משום דכהנים ששימשו בבית חוניו דלאו לע"ז אבל לע"ז ניפסלו מן הכהונה. הא איפליגו רבנן במשתחוה לע"ז. ומודה לע"ז. דאתמר המשתחוה לע"ז. רב נחמן א' (קרבן) [קרבנו] ריח ניחח ולעניין עבודת מקדש איפליגו. הא לכל מילי כהונה לא איפליגי. לעלות לדוכן. ולקרות בתורה תחילה. וא"ת והרי כת' (נשא ו) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הרי כהנים מברכים לישראל והק' מסכים על ידיהם. וזה שעזבו הק'. הק' עזב אותם. שנאמר (דברים לא) ועזבני והפר את בריתי. וחרה אפי ועזבתים. כבר כת' על ידי נביאיו. שובו אלי ואשובה אליכם. וכיון ששב קבלו המקום ומסכים על ידו בברכתו. הילכך אין לנו ראייה לא מן המקרא ולא מן המשנה לפוסלו. אלא יש לסייע מן המקרא וממשנ' שלא לפוסלו. דכת' (ויקרא כה) לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכת' מדבר. כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחילה. אין לך אונאה גדולה מזו. ועוד נמצאת אתה מרפה ידיהם של בעלי תשובה. ולא נכון לעשות כן. דא"ר יוחנן כל האומר מנשה (חטא) אין לו חלק לעולם הבא. (לפיש) מרפה ידיהם של בעלי תשובה. ואם תאמר לא יעלה לדוכן ולא יקרא בתורה תחילה מהרהר בלבו לשמדו. ואו' אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה. וימנע מעשות תשובה. ומצינו שהכת' עשה תקנה שלא יטמא ישר' בין הגרים. שנאמר (ויקרא כה) ונמכר לגר תושב או לעקר משפחת גרי ואמרו חכמים לעקר משפחת גר. זה הנמכר לע"ז עצמה. וכת' (שם) אחרי נמכר גאולה תהיה לו. ותנא דבי ר' ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה... ידחה אבן אחר (הטפל) [הנופל]. ת"ל גאולה תהיה לו הילכך מכל טעמים אילו אף על פי... כיון שעשה תשובה הרי הוא כשאר אחיו הכהנים ועולה לדוכן וקורא ראשון בתורה: גרשום בר' יהודה זצ"ל. ת': ת':